

Recensies

W. J. Formsma, e.a., ed., *Historie van Groningen. Stad en Land* (Groningen: H. D. Tjeenk Willink en Bouma's Boekhuis, 1976, 821 blz., afbn., foto's, krtn., literaturopgave, f 75. -, ISBN 90 6243 002 3).

Het hier aangekondigde werk past in een reeks van moderne handboeken en overzichten, die de laatste jaren over de historie van verschillende provincies verschenen. Al eerder ging de buurprovincie Friesland vooraf met een kloeke *Geschiedenis van Friesland* (Drachten, 1968), waarvan later een popularisering verscheen in de eigen taal *Fan fryslâns forline*. Kort geleden zag bovendien het lang verwachte proefschrift van J. A. Faber het licht over *Drie eeuwen Friesland. Economische en sociale ontwikkelingen van 1500-1800* (2 delen, Wageningen, 1972). In Drente gaf H. J. Prakke al veel vroeger een aanzet tot een provinciale geschiedenis met zijn *Deining in Drenthe* (Assen, 1951), maar sindsdien is daar een poging tot voortzetting in detailstudies blijven steken. Gelukkiger was Overijssel, waar B. H. Slicher van Bath in 1957 pionierswerk verrichtte met zijn publicatie van *Een samenleving onder spanning. Geschiedenis van het platteland in Overijssel* (Assen, 1957), waarmee de beslissende stap was gezet tot de latere *Geschiedenis van Overijssel* (Deventer, 1970). In Gelderland leefden dezelfde voornemens, die daar echter in verschillende etappes worden verwezenlijkt. Een begin werd gemaakt door W. Jappe Alberts met *De geschiedenis van Gelderland van de vroegste tijden tot het einde der middel-eeuwen* ('s Gravenhage, 1966), onlangs voortgezet met de bundel *Geschiedenis van Gelderland van 1492-1795* (Zutphen, 1975). In Limburg scheen men aanvankelijk dezelfde weg op te gaan met de tweedelige bundel *Limburg's Verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815* (Maastricht, 1960 en 1968), maar thans is een beknopter handboek voorhanden door W. Jappe Alberts geschreven, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, waarvan het eerste deel loopt tot 1632 en het tweede tot ± 1918 (Assen, 1972 en 1974).

Het is opmerkelijk, dat met name de oostelijke provincies hier voorop gaan, al worden ook wel in andere provincies dergelijke uitgaven voorbereid. Een verklaring zou kunnen liggen in de behoefte de eigen gewestelijke historie meer nadrukkelijk te presenteren, zolang men moest constateren, dat die in de opvatting over vaderlandse geschiedenis tekort kwam. De behoefte om zich in de provincies af te zetten tegen een sterk Hollands gekleurde geschiedopvatting geeft aan de uitgaven over regionale geschiedenis in Nederland een typisch karakter, dat afwijkt van wat elders gebeurt. In Frankrijk zijn bijvoorbeeld de werken in de reeks, die door Ph. Wolff geredigeerd wordt, meer variaties op een thema of naar de opvattingen van Febvre pogingen om op een beperkt territorium algemeen geldige structurele samenhangen te ontdekken.

Overigens is die typische kleur, die zich bij veel regionale geschiedenissen vertoont, ook weer niet zo bijzonder. Zo krijgt in Duitsland de 'Landesgeschichte' daar overal veel accent, waar door de politieke verbrokkeling eigenlijk nauwelijks van een nationale

geschiedenis kan worden gesproken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de pas verschenen *Rheinische Geschichte*. Wellicht is de regionale behandelingswijze als reactie een even tijdgebonden vorm als de nationalistische geschiedopvatting van de negentiende eeuw. In Nederland is deze evenzeer te zien als een uiting van het toegenomen zelfbewustzijn en van de culturele opbloei in deze randgewesten, die in hun gemeenschappelijke geschiedenis hun eigen identiteit proberen te ontdekken. Het is vaak ook een bekroning van de activiteit van historische kringen en verenigingen, die met een dergelijke uitgave zich een nieuw uitgangspunt creëerden. Die provinciale geschiedenissen zijn in veel gevallen ontstaan door samenwerking van meerdere auteurs, waarvan ieder een bepaald tijdvak of onderwerp voor zijn rekening nam, hetgeen tot voordeel heeft, dat men voor zulke terreinen deskundigen kan aantrekken, maar het nadeel meebrengt, dat een onevenwichtigheid in de behandeling niet te vermijden is en bepaalde facetten onbesproken blijven.

De regionale en lokale historiebeoefening wordt door deze handboeken zeer bevorderd, omdat daardoor aan tal van vorsers de broodnodige achtergrond wordt geboden voor hun detailstudies en onderzoekingen, die met vaste regelmaat gepubliceerd worden in de talrijke provinciale tijdschriften en jaarboeken, in verslagen van werkgroepen, in series, monografieën enz. Een selectie uit deze rijke oogst vindt men in deze handboeken terug, waardoor veel verspreide gegevens en verscholen historische bronnen onder het bereik komen van hen, die eerder niet in de gelegenheid waren deze publicaties te raadplegen. Het behoeft geen betoog, dat de verschijning van zulke synthesen om meer dan één reden moet worden toegejuicht en dat dit met name hier het geval is. Ongetwijfeld deelt de provincie Groningen in de opleving, die voor de gewestelijke geschiedenis is te constateren, maar bovendien verkeerde de redactie van deze bundel in de benijdenswaardige situatie zoveel alumni en medewerkers van de Groninger universiteit bereid te vinden in het voetspoor te treden van hun befaamde voorganger Ubbo Emmius, die in de jaren 1596-1616 al de grondslag legde voor de geschiedenis van de Friese landen met zijn *Rerum Frisicarum historia*.

De Historie van Groningen levert een treffend bewijs, dat de regionale geschiedenis niet enkel als klankbord fungeert van de bekende episoden, die zich in het westen van het land afspelen, maar een eigen karakter vertoont, dat als een rode draad door de eeuwen heen kan worden geweven. Het eigene is al onmiddellijk in de vroege middeleeuwen zichtbaar, als de onafhankelijke boerenrepublieken geen enkel spoor van feodaliteit vertonen, maar wel al vroeg afhankelijk zijn van 'de' (enige) stad, waar de rijke hereboeren de politieke, bestuurs- en rechtsmacht stevig in handen houden en geen vreemde inmenging dulden. De macht van de stad Groningen en zijn magistraat komt frappant tot uiting in een oorkonde van keizer Frederik III van 5 juli 1493, als hij de fiolen van zijn toorn uitstort over zijn ondankbare Groningse onderdanen, die het bij hem hadden verbruïd met hun eigenmachtig optreden. (Zie hierover het onlangs verschenen artikel van J. Fox, 'Groningen en Bern', in *Drie eeuwen historisch leven in Den Haag* (Den Haag, 1976) 75-76). De stad blijft een machtig bolwerk, dat zich telkens opnieuw tegen de Bourgondiërs teweer stelt en eerst in 1536 door Karel V kan worden bedwongen. Sindsdien houdt de geschiedenis van de stad en het economisch ondergeschikte ommeland meer verband met die der Nederlanden, maar behoudt desondanks een eigen signatuur gedurende de hele zestiende eeuw, welk tijdvak in het boek met twee bijdragen als afzonderlijk hoofdstuk figureert. Groningen blijft als vanouds een rebelse stad, die na de verovering in 1594 als deel van de Republiek toch een eigen plaats inneemt binnen de gewesten en een overmacht over de ommelanden weet te handhaven.

De geschiedenis van Groningen omvat in dit boek niet minder dan 824 bladzijden van de

hand van twintig auteurs, die er in geslaagd zijn korte leesbare artikelen te leveren, boeiend en toch met distantie geschreven, die door een breed publiek kunnen worden genoten. Dat zij in hun opzet geslaagd zijn, bewijst het feit, dat de eerste oplage van 6000 stuks op het moment van verschijning al uitverkocht was! De politieke geschiedenis vormt de hoofdmoot (160 bladzijden) zonder een overwicht op het overige; in dit onderdeel wordt bovendien veel aandacht besteed aan maatschappelijke verschijnselen en stromingen. Zeer uitvoerig is de sociale en economische geschiedenis beschreven (140 bladzijden) die uiteraard het voornaamste accent legt op de landbouwgeschiedenis. Hier is echter de aandacht naar periode en onderwerp ongelijk verdeeld; de negentiende- en twintigste eeuw is volgens een ander stramien behandeld dan het ancien régime; de demografie komt nauwelijks aan bod (317, 358-359); tussen alle verhalend proza lijken de tabellen bij het opstel van Meihuizen (324-329) op een overdaad, maar feitelijk illustreren ze de geringe poging (of behoefte?) tot kwantificering.

De kerkelijke verhoudingen zijn in 105 pagina's beschreven, de cultuur in 73 pagina's en in deze bladzijden vindt men juist een aantal typerende kenmerken terug van de levensstijl van de Groningers, waarvan met name Van Deursen het profiel tracht te schetsen. De compositie van het boek is evenwichtig, al zijn natuurlijk wensen onvervuld gebleven, bijvoorbeeld op het terrein van de historiografie, de letterkunde, de volkskunde, enz. om maar iets te noemen. Jammer is zeker, dat de literatuur niet in alfabetische volgorde werd aangegeven, wat met name door een buitenstaander als hinderlijk wordt ondervonden bij de Algemene Literatuur (785-795).

De aantrekkelijkheid van het boek wordt verhoogd door drie specifieke hoofdstukken, die in het kader van de Groningse geschiedenis van waarde zijn. Het eerste is historisch-geografisch van aard en behandelt de oudste bewonings- en nederzettingsgeschiedenis (13-74). Het tweede behandelt de waterstaatsgeschiedenis, is voornamelijk waterstaatkundig-technisch van opzet en iets te weinig historisch. Het boek wordt besloten met een hoofdstuk van vier artikelen over vormen van bouwkunst. Deze artikelen zijn rijker geïllustreerd dan de rest van het boek, hoewel over de waarde van het plaatwerk verschillend kan worden gedacht.

De verschijning van de *Historie van Groningen* heeft aan veler verwachtingen beantwoord. Het toont de lotgevallen van een gewest in zijn samenhangen en conflicten, zijn gemeenschappelijkheid van economische belangen, cultuur en godsdienst, en zijn worstelen om een eigen plaats binnen het nationale geheel. Het woord is nu aan de historici, die deze resultaten dienen te evalueren, zowel voor de immer te herschrijven Nederlandse geschiedenis als voor een interregionale toetsing, in welk verband moet worden opgemerkt, dat men in dit boek weinig aan de weet komt over de configuratie van Groningen temidden van andere gewesten - Friesland, Drente en het Duitse achterland.

R. Philips

Stad en platteland in de Nederlanden van de middeleeuwen tot heden (Verslag van de vierde maatschappijgeschiedenis conferentie 11 en 12 april 1975 te Oosterbeek; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1976, XII + 140 blz., f25.-).

Sedert 1969 worden onder auspiciën van een vijftal verenigingen - werkzaam op het gebied van de agrarische, demografische, economische, geografische en sociale geschiedenis - in onderlinge samenwerking periodiek congressen georganiseerd. Het betreft congressen in de maatschappijgeschiedenis. Tot nu toe is daarbij in het midden gelaten wat